

OZIQ-OVQAT TARKIBIDA SUMBULA O'SIMLIGINING AHAMIYATI

Xolmurodov Bahodir

*Toshkent kimyo-texnologiya instituti Shahrisabz filiali
katta o'qituvchisi*

Axmedova Muxlisa Qodir qizi

Toshkent kimyo-texnologiya instituti Shahrisabz filiali talabasi

E-mail: Muxlisa2023@mail.ru

Abdinazarova Muhlisa

Toshkent kimyo-texnologiya instituti Shahrisabz filiali talabasi

E-mail: muhlisaabdinazarova125@gmail.com

Annotatsiya: Ferule Sumbul tarkibida sirka kislotasi betain kelechotka ham uchraydi. Bundan tashqari smolali qismida vanil kislotasi va fitosterol mavjudligi aniqlangan. Alkoloidlar topilmagan uchuvchi oltin gugurt borligi aniqlanmagan. Efir moyi yalpizga o'xshash achchiq tamga ega.

Kalit so'zlar: ferula sumbul, betain kislotasi, fitosterol, alkoloidlar, efir moyi, bronxid, mushk ildizi, ferula moschata.

O'simlik dastlab 1869 - yilda rus olimi Fedshchenko tomonidan Samarqandning janubi-sharqidagi tog'larda yani Zarafshon daryosi bo'yida joylashgan kichik Pentshakent shahrida kashf etilgan.

Shifokorlar tomonidan ko'pincha sumbula bo'g'ilish, bronxid, mushaklarning spazimlari va tinchlantiruvchi dori vositasi sifatida buyuriladi. Albatta sumbul nafaqat asab bilan bog'liq bo'lgan kassaliklarda balki u metiorizmdan tortib ovqat hazm qilish tizimining turli kasalliklarni davolashda qo'llaniladi. Ba'zida to'g'ridan to'g'ri qorin bo'shlig'idagi og'riqni yo'qotish uchun ildizining kukunidan mahalliy vosita tayyorlanadi. Bu spazmlardan og'riqni mukammal darajada kamaytiradi va ovqat hazm qilishni yaxshilaydi. Bundan tashqari u pnevmoniya uchun yaxshi xalq tabobati vositasi bo'lib o'pkani tozalaydi va nafas olishni yaxshilaydi. Olimlar uni turli gripp turlariga qarshi kurashishda samarali ekanligini aniqlashgan va hozirda uni cho'chqa grippi virusiga qarshi kurashda qo'llanganligi aytilmoqda [1].

Bundan tashqari mazkur o'simlik juda kam uchraydigan o'simlik hisoblanadi. Uning sobiq nomi ferula sumbul hisoblanadi. Hozirgi kunda bu o'simlik "ferula moschata" yoki "mushk ildizi", "mush ferula" deb nomlanadi.

Ferula eng kam o'rganilgan dorivor o'simliklardan hisoblanadi. U asosan sharqiy Yevropa, O'zbekiston va Shimoliy va Sharqiy Hindistonda (Nepal va Butan) o'sadi. Bundan tashqari Rossiyaning uzoq shimolida ham uchratish mumkin. U Petrograd orqali Yevropaning qolgan qismiga ham yetib borgan.

Uni birinchi bo'lib Yevropa qit'asida tibbiyotda qo'llashni boshlagan Moskva va Petrograd shifokorlari edi. Sumbula Hindiston, Fors va Sharqning boshqa hududlarida azaldan ishlatilgan [2]. Avvaliga, diniy marosimlar uchun ildizidan turli xil atir va isiriqlar tayyorlangan va shu bilan birga dorivor maqsadlarda ham ishlatilgan.

a)

b)

1-rasm.

Ferula sumbul (1-rasm, a) barglarning shakli uchburchakdir. Gullar murakkab shingillito'p (har bir novdaning oxirida joylashgan). Tashqi ko'rinishida ular arpabodiyonni biroz eslatadi. Vaqt o'tishi bilan ulardan kichik mevalar hosil bo'ladi. Sumbulning o'sishdan to'xtab qurish davridagi holati (1-rasm, b). Ildizlari quritiladi va ovqat hazm qilish uchun yordamchi sifatida foydalanish uchun qayta ishlanadi. Garchi sumbulning ajoyib uyqu dori ekanligi haqida juda ko'p dalillar mavjud. Bundan tashqari, u nafaqat uyqusizlik bilan, balki ortiqcha asabiylashishga ham yordam beradi. Ko'pchilik sumbul preparatlari quritilgan ildiz kukunidan tayyorlanadi. Rangida u bir xil ildizga o'xshaydi, ya'ni kulrang-jigarrang. Mikroskop ostida tekshirilganda juda ko'p jigarrang-qora bo'laklarni ko'rish mumkin [3].

Sumbul ildizni tahlil qilinganda quyidagi natijalar hosil bo'lgan:

namlik	kraxmal	efir moyi	tola	oqsil	dekstrin	kul	saxaroza	smolalar
10,17%	7,70%	1,10%	17,15%	5,50%	1,40%	6,50%	1,64%	17,1%

1.1-jadval

Ta'kidlash joizki, alkaloidlar topilmagan. Uchuvchi moy oltingugurt borligini ko'rsatmagan. Hidi balzamik smolalar bilan bog'liqqa o'xshash bo'lgan. Ulardan

biri spirtida, ikkinchisi esa efirda eriydi. Efir moyi yalpizga o'xshash achchiq ta'mga ega. Ammo quruq distillanganda, u Umbelliferon (Umbelliferon) o'z ichiga olgan mavsumiy moyga aylangan. Xuddi shunday, betain ham topilgan. Bundan tashqari, smolali qismida vanil kislotasi ($C_8H_8O_4$) aniqlangan. Bundan tashqari, fitosterol mavjudligi tan olingan [4].

O'simlikning eng qimmatli qismi ildizidir. Undan turli xil damlamalar va suyuq ekstraktlar tayyorlanadi. Sumbula asab tizimi uchun sitimullashtiruvchi va tonizasiyalashtirivchi vosita hisoblanadi. U asosan asablar bilan bog'liq har qanday muammolar uchun ishlatiladi. Masalan asteniya va asabiy tushkunlikda. Ayniqsa uni asabi charchagan ayollarga tavsiya qiladilar. Bularning barchasi bitta sababga ko'ra: asabiy taranaglikni bartaraf etish va tanaga tonus berishdir. Garchi ba'zi shifokorlar uchun bu uzoq davom etgan kassalikdan keyin tanani tiklash uchun oddiy tonik vosita hisoblanadi [5].

Xulosa: Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, mazkur o'simlik dunyoda kamyob hamda shifobaxsh hisoblanganligi sababli undan nafaqat tibbiyotda balki xalq tabobatida ham keng foydalanib kelmoqdamiz. Shunga ko'ra sumbula o'simligi inson salomatligi uchun foydali bo'lgan o'simlik bo'lib hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. N.O'ljaboyeva. Xalq tabobati xazinasidan javohirlar. Toshkent, "Yangi asr avlodi" 2009 yil. 1135 bet.
2. S. Muhammad. Tabiat ne'matlarining shifobaxsh xususiyatlari. Toshkent, "Istiqlol", 2007 yil.
3. Ergashev SH. Yuz dardga yuz davo – shifobaxsh giyohlar, tabiiy ne'matlar va turli beozor omillar bilan davolash. Toshkent, "istiqlol", 1999 yil.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 27 oktyabrsagi PF-6096-son farmoni URL: [http:// https://lex.uz](http://https://lex.uz)
5. Колмаков, Ю.В. Потенциал качества зерна в селекции СибНИИСХ / Ю.В. Колмаков, Л.А. Зелова, И.В. Пахотина, Е.Ю. Игнатъева // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2015. - № 11 (133). – С. 19 – 23.